

HET ENE GEDRAGSPROBLEEM

Augustus 2014 wordt de wet passend onderwijs van kracht. Scholen zullen vanaf dat moment moeten differentiëren in de ondersteuning die ze aan leerlingen gaan bieden: wordt het basisondersteuning of is juist extra ondersteuning passender? En hoe zit dat eigenlijk met leerlingen die opvallen door externaliserend probleemgedrag?

door Kees van Overveld

Veel docenten beschouwen externaliserende gedragsproblemen van leerlingen (agressie, verzet, brutaliteiten, regelovertredend gedrag) als een vervelende onderbreking van hun les. Het problematische gedrag dient zo snel mogelijk te eindigen. Over het algemeen reageren docenten met slechts een minimum aantal strategieën op een grote diversiteit aan gedragingen.

Binnen passend onderwijs worden docenten geacht in te spelen op de onderwijsbehoeften van de leerlingen. Dat betekent dat bij gedragsproblemen de aanpak moet variëren: lichte problemen vragen om een lichte aanpak, ernstige problemen vragen om zwaardere maatregelen. Maar hoe bepaal je of gedragsproblemen licht of zwaar zijn? Is gedrag niet vooral afhankelijk van de subjectieve

ervaring van een docent? Zeker. Toch is het mogelijk om een meer objectief onderscheid te maken (Zie tabel 1).

In gesprekken over leerlingen aan de hand van tabel 1 kan de docent bepalen hoe hij het leerlinggedrag ervaart. Indien nodig kan er aanvullend (diagnostische) informatie worden verzameld om vermoedens te bevestigen.

Licht probleemgedrag vraagt om basisondersteuning

Licht probleemgedrag is vaak terug te voeren op een zwak (pedagogisch) schoolbeleid. Voordat er naar een leerling wordt gewezen, is het goed om je als school het volgende af te vragen:

- Is het onderwijs wellicht te makkelijk, te moeilijk of te saai?

- Is het klassenmanagement in orde? (Waaronder duidelijke regels en gedragsverwachtingen).
- Heeft de docent een gezonde pedagogische relatie opgebouwd met deze leerling?
- Wordt er in klassen planmatig aandacht besteed aan groepsvormende activiteiten?
- Wordt er door het jaar heen gewerkt aan de sociaal-emotionele competenties van alle leerlingen?
- Is er een preventiebeleid ten aanzien van pesten?

Pas nadat is vastgesteld dat er maximale inspanning is verricht om een veilig, sociaal klimaat te creëren, kan de school gaan nadenken over specifieke maatregelen. Die maatregelen bestaan uit een interventie voor de leerling of het toepassen van gedragsstrategieën door de docent.

Tabel 1 Gedragsproblemen: licht of zwaar

	Lichte problemen	Zware problemen
Duur	De problemen zijn er sinds kort (enkele dagen/ weken).	De problemen spelen al langere tijd (maanden).
Frequentie	De problemen doen zich niet al te vaak voor. Er zit geen continuïteit in het vertonen van het gedrag. Desalniettemin is het gedrag storend.	Er is een aanhoudende reeks van storende gedragingen.
Intensiteit	De intensiteit van de problemen is over het algemeen laag. Een enkele keer is er sprake van escalatie van gedrag.	De problemen zijn intens en gaan gepaard met veel emotie bij de leerling en de omgeving.
Situatie	Het probleemgedrag wordt meestal in één situatie getoond (bijvoorbeeld op de gang of tijdens de mentorles).	De problemen komen in meerdere situaties voor.
Stapelings	Het probleemgedrag is beperkt in omvang.	Er is sprake van stapeling van verschillende soorten probleemgedrag.
Gevolgen	De hinder voor de leerling en/of omgeving is beperkt.	De hinder voor de docent en de klasgenoten is groot. De leerling kan zelf ook onder het probleemgedrag lijden.
Prognose	De verwachting is dat de problemen lichte ondersteuning behoeven.	De verwachting is dat de problemen intensieve ondersteuning behoeven.

IS HET ANDERE NIET

Die gedragsstrategieën verwijzen naar een arsenaal aan docentvaardigheden die ieder teamlid zou moeten kunnen toepassen. Zie voor een voorbeeld bijgaand kader:

Zwaar probleemgedrag vraagt om extra ondersteuning

Als is vastgesteld dat het probleemgedrag tamelijk ernstig is, voldoen de interventies en strategieën vanuit de basisondersteuning meestal niet meer. Er wordt dan gekeken naar andersoortige maatregelen die zijn toegesneden op de gedragsproblematiek. Deze extra ondersteuning wordt gegeven door of in samenspraak met de zorgcoördinator. Eventueel wordt er expertise van buiten de school naar binnen gehaald.

Een gedragsstrategie die je bijvoorbeeld bij agressie kunt toepassen is 'ontmijnen'. Ontmijnen is een onverwachte, verrassende reactie die je geeft direct na de agressieve actie van de leerling. Ontmijnen haalt de angel uit het conflict en voorkomt het ontstaan of voortduren van een machtsstrijd. Voorbeeld: Je interpreteert het gedrag bewust anders dan het bedoeld is. 'Ook een appeltje?' en de docent gooit een leerling die dreigt met een mes, een appel toe. 'Lekker joh, dit zijn Jonagolds.'

Gelaagde ondersteuningsstructuur

In het kader van passend onderwijs zullen scholen voor voortgezet onder-

Leerlingen die niet meewerken en de grens opzoeken

- Het contact is niet-confronterend. De docent blijft te allen tijde kalm en respectvol naar de leerling.
- In emotionele situaties is het aan te raden een zakelijke toon te gebruiken.
- De docent verpakt zijn verzoek als een besluit. Hij kan bijvoorbeeld zeggen: 'Michael, je bent gevraagd om met je werk te starten. Als het niet gebeurt, zal je het tijdens een tussenuur moeten maken. Je krijgt een paar seconden om te beslissen wat je doet.' Vervolgens verbreekt hij het contact en loopt naar andere leerlingen. De verantwoordelijkheid voor de keuze ligt nu bij de leerling.
- Als de leerling zijn gedrag aanpast, wordt hij daarvoor beloond. Als de leerling weigert, wordt hem op de consequenties van het gedrag gewezen.
- Niet doen: de les stil leggen of bij de tafel van de leerling wachten totdat hij gaat werken ('Always keep the flow of instruction')

Bron: 'Groepsplan Gedrag in het voortgezet onderwijs. Planmatig werken aan passend onderwijs'.

wijs bij zichzelf te rade moeten gaan hoe de ondersteuning op de eigen school is geregeld. De (internationale) literatuur wijst er steeds vaker op dat gedragsproblemen vooral voorkómen moeten worden. De nadruk dient te liggen op preventie en niet op curatie. De uitdaging voor zorgcoördinatoren is een gelaagde ondersteuningsstructuur op te zetten:

- Een basisaanpak die gericht is op alle leerlingen (basisondersteuning I)
- Een lichte aanpak voor kwetsbare leerlingen en licht probleemgedrag (basisondersteuning II)

- Een intensieve aanpak voor ernstig probleemgedrag (extra ondersteuning).

Vanuit zo'n gelaagd preventiemodel zal het de school lukken om daadwerkelijk in te spelen op de verschillen in gedrag tussen leerlingen.

Dr. Kees van Overveld is gedragsdeskundige, auteur en eigenaar van een trainingsbureau (www.keesvanoverveld.nl). In april 2014 verschijnt bij Uitgeverij Pica zijn boek 'Groepsplan Gedrag in het voortgezet onderwijs. Planmatig werken aan passend onderwijs'.

